

Dražen Tripalo*

**GENOCID,
RATNI ZLOČIN PROTIV CIVILNOG PUČANSTVA,
UNIŠTAVANJE KULTURNIH DOBARA I OBJEKATA
U KOJIMA SE NALAZE KULTURNA DOBRA**

1. Uvod

Objekti zaštite kaznenih djela iz Glave XIII. Kaznenog zakona¹, a to je vidljivo i iz naziva te Glave, jesu vrijednosti koje su zaštićene i međunarodnim pravom. Određivanje da povrjeđivanje tih vrijednosti predstavlja počinjenje kaznenih djela nije samo ispunjavanje međunarodnih obveza Republike Hrvatske, nego je i pokazatelj da su to upravo one općeljudske vrijednosti koje i međunarodna zajednica prepoznaje kao osnovne postulate civiliziranog društva i kod nas zaštićene normama kaznenog prava koje izražavaju najoštriju osudu društva.

Pravna teorija sustav inkriminacija, odnosno shemu posebnog dijela kaznenog zakonodavstva, određuje grupiranjem kaznenih djela u: (1) kaznena djela protiv dobara pojedinaca; (2) kaznena djela protiv zajedničkih uvjeta života; (3) kaznena djela protiv društvene (državne) imovine; (4) kaznena djela protiv gospodarstva; (5) kaznena djela protiv države, te (6) kaznena djela protiv međunarodne zajednice.²

U ovu posljednju grupu ulaze i kaznena djela protiv čovječnosti i međunarodnog prava.

---

* sudac Kaznenog odjela prvog stupnja Županijskog suda u Zagrebu

¹ "Narodne novine" broj 110/97, 27/98, 129/00, 51/01; nastavno: KZ

² v. Bačić, F. - Šeparović, Z.: Krivično pravo, Posebni dio, Zagreb, 1997. (str. 5)

Temelji sustava tzv. međunarodnih kaznenih djela položeni su tzv. Londonskim sporazumom o gonjenju i kažnjavanju glavnih ratnih zločinaca europske osovine od 8. kolovoza 1945. godine i njegovim aneksom - Statutom Međunarodnog vojnog suda. Ta kaznena djela razvrstana su u tri glavne kategorije - zločine protiv mira, ratne zločine (povrede ratnih zakona i ratnih običaja npr. ubojstva, zlostavljanja ili odvođenja na prisilni rad ili za koji drugi cilj civilnog stanovništva, ubojstva i zlostavljanja ratnih zarobljenika, ubijanje talaca i dr.) i zločine protiv čovječnosti (ubojstva, istrebljenje, porobljavanje, deportacija i druga nečovječna djela počinjena protiv bilo kojeg stanovništva prije ili za vrijeme trajanja rata, ili proganjanje na političkoj, rasnoj ili vjerskoj osnovi pri počinjenju ili u vezi s bilo kojim zločinom koji spada u nadležnost Međunarodnog vojnog suda). Ovi propisi bili su pravna osnova za suđenje ratnim zločincima 1945. i 1946. godine u Nürnbergu te 1948. godine u Tokiju, a Generalna skupština OUN je na svom zasjedanju 1946. godine potvrdila principe međunarodnog prava koji su bili priznati Statutom Nürnberškog tribunala i njegovom presudom.

Osnovni krivični zakon Republike Hrvatske³ je u Glavi XV. nazvanoj "Krivična djela protiv čovječnosti i međunarodnog prava" sadržavao kaznena djela koja su se mogla svrstati u tri grupe: (1) djela protiv čovječnosti (genocid, rasna i druga diskriminacija, zasnivanje ropškog odnosa i prijevoza osoba u ropškom odnosu); (2) ratni zločini i druga kaznena djela povrede međunarodnog ratnog prava (ratni zločin protiv civilnog stanovništva, ratni zločin protiv ranjenika i bolesnika, ratni zločin protiv ratnih zarobljenika, a i druga djela koja predstavljaju povrede međunarodnog ratnog prava); (3) zločini protiv mira (poticanje na agresivni rat).

Kaznenim zakonom su u Glavu XIII., osim kaznenih djela koja odgovaraju gore navedenima, smještene i druga kaznena djela koja ne ulaze u neku od ove tri kategorije, a im je zajednički element također povreda pravila međunarodnog prava. Tu spadaju kaznena djela međunarodnog terorizma (članci 169. do 171. KZ-a), kaznena djela protiv sigurnosti zračnog i pomorskog prometa (članci 179.

---

³ "Narodne novine" broj 31/93, 108/95 i 28/96; nastavno: OKZRH

do 184. KZ-a), kaznena djela povezana s transnacionalnim organiziranim kriminalitetom (članci 172., 173., 177. i 178. KZ-a), te ostala kaznena djela (članci 185. do 187. KZ-a).

2. Pojedina kaznena djela iz Glave XIII Kaznenog zakona

2.1. Kazneno djelo genocida iz članka 156. Kaznenog zakona

Izraz "genocid" je 1943. godine prvi uporabio prof. Rafael Lemkin, spojivši grčku riječ "*genos*" - rod, pleme, rasa - i latinsku riječ "*occidere*" - ubiti, pa bi ta riječ izvorno značila uništavanje određene grupe ljudi.

Niti ranije spomenuti Statut Međunarodnog vojnog suda nije predviđao posebno kazneno djelo genocida (ono je po svom sadržaju djelomično bilo obuhvaćeno kaznenim djelom protiv čovječnosti), pa niti presuda Nürnberškog suda izrijeком ne govori o djelu genocida, ali je taj pojam bio uporabljen u osnovnoj optužnici Komiteta glavnih tužitelja na nürnberškom procesu, gdje je bio objašnjen kao "istrebljenje rasnih i nacionalnih grupa ... u cilju uništenja određene rase i klase stanovništva i nacionalne, rasne ili religijske grupe, osobito Židova, Poljaka, Cigana i drugih".

Generalna skupština OUN je u Rezoluciji o zločinu genocida⁴ od 11. prosinca 1946. godine odredila genocid kao: "uskraćivanje prava na opstanak čitavim ljudskim grupama, kao što je homocid uskraćivanje prava na život pojedinim ljudskim bićima; takvo uskraćivanje prava na opstanak potresa ljudsku savjest, nanosi velike gubitke čovječanstvu koje je uslijed toga lišeno kulturnih i drugih doprinosa ovih ljudskih grupa, i protivi se moralnim zakonima kao i duhu i ciljevima Ujedinjenih naroda". Rezolucija konstatira da je kažnjavanje genocida stvar od međunarodnog interesa te "potvrđuje da je genocid zločin po međunarodnom pravu, koji civilizirani svijet osuđuje, i čiji glavni izvršitelji kao i njihovi suučesnici trebaju biti kažnjeni, bez obzira radi li se i privatnim osobama,

---

⁴ nastavno: Rezolucija

javnim službenicima ili državnicima, i bez obzira na to je li zločin počinjen iz vjerskih, rasnih, političkih ili ma kakvih drugih razloga."

9. prosinca 1948. godine Generalna skupština OUN je, na temelju ove Rezolucije, donijela Konvenciju o sprječavanju i kažnjavanju zločina genocida⁵. Tu Konvenciju je bivša Jugoslavija ratificirala 1950., a Republika Hrvatska je njezina stranka na temelju notifikacije o sukcesiji.

Prema članku II. Konvencije, "pod genocidom se podrazumijeva bilo koje od sljedećih djela, počinjenih u namjeri da se potpuno ili djelomično uništi kao takva neka nacionalna, etnička, rasna ili vjerska grupa:

- (a) ubojstvo članova grupe;
- (b) teška povreda fizičkog ili mentalnog integriteta članova grupe;
- (c) namjerno podvrgavanje grupe takvim životnim uvjetima koji trebaju dovesti do njenog potpunog ili djelomičnog fizičkog uništenja;
- (d) mjere usmjerene ka sprječavanju rađanja u okviru grupe;
- (e) prisilno premještanje djece iz jedne grupe u drugu."

Članak III. Konvencije predviđa kažnjavanje za:

- (a) genocid
- (b) sporazum o počinjenju genocida;
- (c) neposredno i javno poticanje na počinjenje genocida;
- (d) pokušaj genocida;
- (e) sudioništva u genocidu.⁶

Prema članku V. Konvencije, strane ugovornice se obvezuju da će poduzeti potrebne zakonske mjere, shodno svojim ustavima, kako bi osigurale primjenu odredaba te Konvencije, a naročito da će predvidjeti efikasne kaznene sankcije za osobe krive za genocid ili bilo koje drugo djelo navedeno u članku III. Konvencije.

---

⁵ nastavno: Konvencija

⁶ Identičan opis kaznenog djela genocida sadrže i stavci 2. i 3. članka 4. Statuta Međunarodnog kaznenog suda za teška kršenja međunarodnog humanitarnog prava počinjena na području bivše Jugoslavije od 1991. godine

OKZRH je, opisujući u članku 119. kazneno djelo genocida, gotovo doslovno prenio njegovu definiciju iz citiranog članka II. Konvencije, radnju prinudnog raseljavanja stanovništva (koje bi odgovaralo novijem terminu "etničkog čišćenja").

I Kazneni zakon je, uz neznatne leksičke izmjene, člankom 156. preuzeo takav opis kaznenog djela genocida koji sada glasi:

Tko s ciljem da potpuno ili djelomice uništi neku nacionalnu, etničku, rasnu ili vjersku skupinu zapovijedi da se članovi skupine ubijaju ili da im se nanose teške tjelesne ozljede ili da im se teško narušava tjelesno ili duševno zdravlje, ili da se pučanstvo prisilno raseljava, ili da se skupina stavi u takve životne uvjete koji bi doveli do njezina potpuna ili djelomična istrebljenja, ili da se primijene mjere kojima se sprječava rađanje između pripadnika skupine, ili da se vrši prisilno preseljavanje djece u drugu skupinu, ili tko s istim ciljem počini neko od navedenih djela,

kaznit će se kaznom zatvora najmanje deset godina ili kaznom dugotrajnog zatvora.

Iz opisa ovog kaznenog djela proizlazi da je njegov objekt zaštite pravo nacionalnih, etničkih, rasnih ili vjerskih grupa na postojanje.

Upravo se sadržaj namjere počinitelja ovog kaznenog djela pojavljuje kao element koji ga razlikuje od kaznenih djela čije se radnje, zapravo, pojavljuju kao način počinjenja genocida: ubojst(a)va, teških tjelesnih ozljeda i drugih. Naime, kazneno djelo genocida može se počiniti samo s izravnom namjerom - s ciljem da se potpuno ili djelomice uništi neka nacionalna, etnička, rasna ili vjerska skupina. Dakle, počinitelj ovog djela, iako su njegove radnje usmjerene na konkretne osobe, te radnje zapovijeda odnosno poduzima prema tim osobama upravo zbog njihove pripadnosti određenoj socijalnoj skupini, i zato je upravo egzistencija te skupine objekt zaštite ove inkriminacije.

Djelomično uništenje nacionalne, etničke, rasne ili vjerske skupine predstavljalo bi uništenje te skupine na određenom prostoru koji ne mora biti široko određen (npr. državnim granicama), već se može raditi i o nekoj regiji, pa čak i mjestu.

Počinitelj kaznenog djela genocida određen je dvojako: kao osoba koja zapovijedi neku od navedenih radnji (i to s opisanom posebnom namjerom), i kao onaj tko neposredno počinu neku od tih radnji.

Ovako opisana posebna namjera isključuje i široko tumačenje zapovjedne odgovornosti nalogodavca neke od radnji počinjenja ovog kaznenog djela.

Da bi netko odgovarao za genocid kao osoba koja zapovijeda počinjenje neke od radnji tog djela, moraju biti utvrđene i njegove ovlasti odnosno obnašanje dužnosti kojoj su imanentne ovlasti da zapovijeda podređenima; u protivnom - ako neka osoba, iako nema zapovjednu funkciju, stvara kod drugih odluku za neposredno počinjenje neke od radnji genocida (ubijanje članova skupine, njihovo tjelesno ozljeđivanje ili narušavanje zdravlja, raseljavanje i ostalo), njenu odgovornost valja procjenjivati u okvirima poticanja na počinjenje kaznenog djela genocida, dakle, u skladu s odredbom članka 37. Kaznenog zakona⁷.

Pritom se napominje da je člankom 123. stavkom 4. OKZRH bilo posebno predviđeno kažnjavanje i onoga tko poziva ili potiče na počinjenje i kaznenog djela genocida; njegova kaznena odgovornost postojala je neovisno o tome je li poticanje bilo uspješno ili nije. Međutim, i neuspjelo poticanje na kazneno djelo bilo je sankcionirano člankom 21. stavkom 2. OKZRH, pa bi primjena članka 123. stavka 4. OKZRH predstavljala "privilegirano poticanje" zbog blaže zapriječene kazne⁸.

---

⁷ odnosno članka 21. OKZRH, ako se taj zakon primjenjuje u skladu s odredbom članka 3. KZ-a; u nastavku teksta će se upućivati na odgovarajuće brojeve članaka OKZRH (kao Zakona koji će biti češće primjenjivan budući da je bio na snazi u vrijeme agresije na Republiku Hrvatsku) ako se oni u sadržaju bitno ne razlikuju od odredaba KZ-a; ako bi razlike bile značajnije, bit će posebno obrazložene.

⁸ tom odredbom bila je propisana kazna zatvora od jedne do deset godina, a za kazneno djelo genocida bila je zapriječena kazna zatvora najmanje pet godina ili kazna zatvora od dvadeset godina

Zbog toga je ispuštanje u Kaznenom zakonu odredbe koja bi odgovarala članku 123. stavku 4. OKZRH u skladu s ranije citiranim člankom III. točkom (c) Konvencije.

Također je potrebno napomenuti da postupanje po zapovjedi nadređenoga, prema odredbi članka 388. Kaznenog zakona⁹, ne oslobađa neposrednog počinitelja od kaznene odgovornosti za ovo kazneno djelo¹⁰.

Neposredni počinitelj može biti pojedinac, ali i više ljudi.

Organiziranje grupe za počinjenje kaznenog djela genocida posebno je kazneno djelo opisano u članku 187. Kaznenog zakona.¹¹ Naravno, moguć je stjecaj ovih kaznenih djela, pri čemu bi osoba koja zapovjedi neku od radnji genocida mogla odgovarati i za organiziranje grupe (stavak 1. članka 187. KZ-a), a kažnjivo je i samo pripadništvo takvoj grupi (stavak 2. članka 187. KZ-a).

Iz odluke Vrhovnog suda Republike Hrvatske od 16. prosinca 1998. godine broj KŽ-468/97:

"Optuženik je djelovao kao član Štaba teritorijalne obrane, kao tijelo mjesne vlasti, koja je hrvatsko stanovništvo fizički i psihički zlostavljala, što je na kraju rezultiralo egzodusom svih Hrvata iz sela B., gdje su bili većinsko pučanstvo. To ni žalba ne osporava, pa je optuženik odgovoran ne samo za ono što je osobno počinio, već i za ono što su počinili drugi s kojima se udružio radi postizanja istoga cilja."

Iz odluke Vrhovnog suda Republike Hrvatske od 18. srpnja 1997. godine broj KŽ-92/96:

---

⁹ Nema kaznenog djela ako njegova zakonska obilježja ostvari podređeni po zapovjedi nadređenoga, a ta se zapovijed tiče službene dužnosti, osim ako se zapovijed odnosi na počinjenje ratnog zločina ili drugog kaznenog djela za koje se po zakonu može izreći kazna od deset godina zatvora ili teža kazna, ili ako je bilo očito da se izvršenjem zapovijedi čini kazneno djelo.

¹⁰ v. i članak 190. OKZRH; iako je ova odredba smještena u Glavu XVIII. - Krivična djela protiv oružanih snaga Republike Hrvatske, nedvojbeno je da se ona primjenjuje i na kaznena djela ratnih zločina.

¹¹ stavci 1. i 2. članka 123. OKZRH predviđaju kazne strože od onih za slične oblike udruživanja iz članka 187. KZ-a.

"Žalitelj gubi iz vida da su optuženici proglašeni krivima kao supočinitelji kaznenog djela genocida, a to znači da je svaki od njih, radnjama opisanim u izreci, sudjelovao u radnji počinjenja kaznenog djela koje postoji ako počinitelj naredi ili ostvari makar jednu radnju koja se navodi u zakonskom opisu tog djela i kad je ona poduzeta u onoj posebnoj namjeri koju predviđa zakon, a sud prvog stupnja je utvrdio da je svaki od optuženika izvršio makar jednu takvu radnju."¹²

Radnje počinjenja ovog kaznenog djela opisane su alternativno:

- ubijanje pripadnika nacionalne, etničke, rasne ili vjerske skupine, ili
- nanošenje tim pripadnicima teških tjelesnih ozljeda, ili
- teško narušavanje tjelesnog ili duševnog zdravlja pripadnika takve skupine, ili
- prisilno raseljavanje pučanstva, ili
- stavljanje skupine u takve životne uvjete koji bi doveli do njezina potpuna ili djelomična istrebljenja, ili
- primjenjivanje mjera kojima se sprječava rađanje između pripadnika skupine, ili
- prisilno preseljavanje djece u drugu skupinu.

Iako je vjerojatnije istovremeno počinjenje više različitih oblika ovih radnji s ciljem uništenja neke skupine, za postojanje ovog kaznenog djela dovoljno je i počinjenje samo jedne od navedenih radnji prema jednome pripadniku skupine.

S obzirom na odnos specijaliteta, stjecaj između kaznenog djela genocida i kaznenih djela ubojstva, teške tjelesne ozljede i drugih kaznenih djela koja se mogu pojaviti kao način ostvarenja cilja genocida, predstavlja prividni stjecaj.

Kazneno djelo genocida nije jedno od djela koje bi bilo moguće počinuti samo tijekom rata, oružanog sukoba ili okupacije, dakle, moguće je počinuti ga i za vrijeme mira.

Već iz odnosa kazni zapriječenih za genocid u članku 119. OKZRH (najmanje pet godina ili kazne zatvora od dvadeset godina) i one iz članka 156. Kaznenog zakona (najmanje deset godina ili kazne dugotrajnog zatvora) vidljivo je da je

---

¹² preuzeto iz: Garačić, A.: Kazneni zakon u sudskoj praksi, Zagreb, 2001., str. 199

OKZRH blaži zakon kojega bi stoga, u skladu s odredbom članka 3. Kaznenog zakona, trebalo primijeniti na radnje počinjene prije 1. siječnja 1998. godine kao dana stupanja na snagu Kaznenog zakona.¹³

Člankom 18. stavkom 1. Kaznenog zakona propisana je nemogućnost primjene kaznenog zakonodavstva Republike Hrvatske kad protekne tim Zakonom predviđeno vrijeme zastare. Međutim, stavkom 2. istog članka određeno je da se ta nemogućnost primjene kaznenog zakonodavstva ne odnosi, između ostalih, na kazneno djelo genocida, koja odredba je u skladu s Konvencijom o neprimjenjivanju zakonske zastarjelosti za ratne zločine i zločine protiv čovječnosti iz 1868. godine.

I člankom 95. OKZRH bilo je određeno da kazneno gonjenje ne zastarijeva za kaznena djela predviđena u člancima 119. do 123. ovoga Zakona, dakle, niti za kazneno djelo genocida.

Pokušaj kaznenog djela genocida kažnjiv je s obzirom za zapriječenu kaznu u skladu s odredbom članka 33. stavka 1. Kaznenog zakona.

Člankom VII. Konvencije određeno je da se genocid i druga djela navedena u članku III. za pitanja izručenja neće smatrati političkim zločinom, iz čega proizlazi da za to kazneno djelo nema zapreke za izručenje navedene u članku 520. stavku 2. Zakona o krivičnom postupku.¹⁴

Napominje se i da je kazneno djelo genocida izrijekom isključeno od oprosta člankom 3. Zakona o općem oprostju.¹⁵

---

¹³ članak 391. KZ-a

¹⁴ "Narodne novine" broj 34/93. i broj 28/96 - koji Zakon se primjenjuje na postupak izručenja u skladu s odredbom članka 504. Zakona o kaznenom postupku ("Narodne novine" broj 110/97, 27/98, 58/99, 112/99, 58/02; nastavno: ZKP)

¹⁵ "Narodne novine" broj 80/96

2.2. Kazneno djelo ratnog zločina protiv civilnog pučanstva iz članka 158. Kaznenog zakona

Dana 18. listopada 1907. godine potpisana je u Haagu Konvencija (IV) o zakonima i običajima rata na kopnu¹⁶ koja je stupila na snagu 26. siječnja 1910. godine.

Namjena ove Konvencije je, prema sadržaju njenog uvodnog dijela, bila "definirati i urediti običaje rata na kopnu", i to odredbama koje su imale poslužiti kao "opće pravilo ponašanja zaraćenih stranaka u njihovim međusobnim odnosima i odnosima sa stanovništvom". Također je utvrđeno da, do donošenja cjelovitijeg zbornika zakona o ratu, a u slučajevima koji nisu obuhvaćeni tom Konvencijom propisanim odredbama, "stanovništvo i ratnici ostaju pod zaštitom i vladavinom načela međunarodnog prava koja proizlaze iz običaja ustanovljenih među civiliziranim narodima, iz zakona čovječnosti i zahtjeva javne savjesti." Ova klauzula (nazvana po Fjodoru Fjodoroviču Martensu) u Konvenciju uvodi jednu od temeljnih vrednota ratnog, odnosno humanitarnog prava - upućivanje na obveznu primjenu pravnih načela koja su zajednička običajima civiliziranih naroda i koja proizlaze iz općih zakona čovječnosti te postulata javne savjesti. Sastavni dio ove Konvencije je i Pravilnik o zakonima i običajima rata na kopnu.

Zakonske odredbe o ratnim zločinima temelje se i na četiri Ženevske konvencije o humanizaciji rata iz 1949. godine. To su Ženevske konvencije: - o poboljšanju sudbine ranjenika i bolesnika u oružanim snagama u ratu (Konvencija broj I.); - za poboljšanje sudbine ranjenika, bolesnika i brodolomnika oružanih pomorskih snaga (Konvencija broj II.); - o postupanju s ratnim zarobljenicima (Konvencija broj III.); - o zaštiti građanskih osoba za vrijeme rata (Konvencija broj IV.).

Ženevskim konvencijama dodani su i Dopunski protokoli iz 1977. godine: Protokol I koji se odnosi na zaštitu žrtava međunarodnih oružanih sukoba i Protokol II koji se tiče zaštite žrtava unutarnjih oružanih sukoba.¹⁷

---

¹⁶ nastavno: "IV. haška konvencija"

Navedena IV. haška Konvencija s Pravilnikom, Ženevske konvencije i pojedine odredbe Protokola, kao međunarodni ugovori koji se odnose na načela i pravila postupanja u oružanim sukobima, neosporno su postali dio općeg običajnog međunarodnog prava te su pravila sadržana u njima obvezujuća za sve.

Kazneni zakon sankcionira tri ratna zločina: ratni zločin protiv civilnog pučanstva (članak 158.), ratni zločin protiv ranjenika i bolesnika (članak 159.) i ratni zločin protiv ratnih zarobljenika (članak 160.). Radnje opisane u tim člancima predstavljaju najteže oblike kršenja pravila međunarodnog ratnog prava.¹⁸

Kazneno djelo iz članka 158. Kaznenog zakona u svom opisu u cijelosti odgovara kaznenom djelu ratnog zločina protiv civilnog stanovništva iz članka 119. OKZRH (izmjene jezične prirode su neznatne), a kazna za osnovni oblik tog djela iz stavka 1. je povećana (tim stavkom propisana je mogućnost izricanja i dugotrajnog zatvora, dok je stavkom 1. članka 119. OKZRH bila zapriječena kazna zatvora od dvadeset godina).

Ovo kazneno djelo moguće je počiniti za vrijeme rata, oružanog sukoba ili okupacije.

Ratom se smatra međusobno razračunavanje najmanje dviju država uporabom oružane sile i uz prekid prijateljskih odnosa.¹⁹

Pojam rata je u međunarodnom pravu sve više potiskivan pojmom oružanog sukoba. Oružani sukob međunarodnog karaktera obuhvaća neprijateljsko postupanje jedne zemlje prema drugoj, i to uporabom oružane sile, a bez proglašenja ratnog stanja odnosno bez prekida međusobnih odnosa.²⁰

---

¹⁷ upravo iz ovog Protokola proizlazi obveza primjene međunarodnog humanitarnog i ratnog prava i u unutarnjim sukobima (oružana pobuna, građanski rat, revolucija) koji nemaju karakter međudržavnog oružanog sukoba (rata).

¹⁸ Kaznena djela iz članaka 161., 163., 164., 165., 166., 167., 175. i 183. također izravno upućuju na pravila međunarodnog prava čije kršenje je element tih kaznenih djela, ali ona nemaju karakter ratnih zločina.

¹⁹ v. Horvatić, Ž. - Šeparović, Z. i suradnici: Kazneno pravo - Posebni dio, Zagreb, 1999., str. 161

²⁰ u tom smislu bi trebalo tumačiti taj pojam uporabljen u opisu kaznenih djela iz članka 148. i sljedećih KZ-a

Međutim, oružani sukob obuhvaća i unutarnje sukobe - oružanu pobunu, građanski rat, revoluciju, a upravo na takve sukobe odnosi se i članak 3. ranije navedenih Ženevskih konvencija kao i Protokol II.²¹

Okupacija je osvajanje - zauzimanje, zaposjedanje područja jedne države ili njenog dijela oružanim snagama druge države u ratu ili u oružanom sukobu. Ona uključuje i uspostavljanje vlasti okupatora, a ta vlast nije isključivo vojna već sadrži i mogućnost provođenja njegovih odluka, sve, dakako, bez stjecanja suvereniteta nad osvojenim područjem.²²

Ranije ukazivanje na izvore međunarodnog (ratnog) prava bilo je nužno zbog blanketnog karaktera odredaba sva tri stavka članka 158. Kaznenog zakona koji upućuju na pravila međunarodnog prava. Upravo zbog toga je i točnije navođenje tih pravila i njihovih izvora u činjeničnom opisu radnje kaznenog djela u optužbi i u presudi pretpostavka valjanosti ovih akata, o čemu govori više odluka.

Tako je Ustavni sud Republike Hrvatske u odluci U-III-386/98 od 05.07.2000 naveo: "*Budući da se ratni zločin protiv civilnog stanovništva iz čl. 120. OKZRH može počiniti samo kršenjem pravila međunarodnog prava, u presudi kojom se optuženik oglašava krivim zbog tog kaznenog djela sud je dužan točno navesti koja je pravila međunarodnog prava prekršio optuženik.*"

Jednako i Vrhovni sud Republike Hrvatske u odluci od 6. studenog 2001. broj Kž-213/2001: "*Opt. S.Đ. nije u pravu kada prvostupanjsku presudu pobija zbog bitne povrede odredaba kaznenog postupka. Suprotno njegovim žalbenim navodima, okolnost da se u izreci presude navode odredbe čl. 3. i 33. IV Ženevske konvencije o zaštiti građanskih osoba u vrijeme rata, te odredbe čl. 4. st. 1. i 2. toč. A, D i G Dopunskog protokola te Konvencije, ne čini presudu nerazumljivom. (...) Kako sam opis kaznenog djela iz čl. 120. st. 1. OKZRH upućuje na pravila međunarodnog prava, nedvojbeno je da je za potpuni opis dotičnog kaznenog djela potrebno navesti odgovarajuća pravila međunarodnog prava, jer se na taj*

---

²¹ v. Horvatić, Ž. - Šeparović, Z., *opt. cit.*, str. 161

²² v. Bačić, F. - Šeparović, Z., *op. cit.*, str. 14

način konkretno ukazuje na protupravnost određenih inkriminiranih djelatnosti optuženika."

Slično Vrhovni sud Republike Hrvatske i u odluci od 17. listopada 2002. godine broj Kž-588/02: *"Nije dovoljno da sud u izreci pobijane presude samo naznači da je postupanje okrivljenika bilo suprotno odredbama međunarodnog prava, a da nakon toga njegovu krivnju obrazlaže pozivom na neku normu međunarodnog prava koja nije ugrađena u činjenični opis te da ovaj nedostatak, kao u konkretnom slučaju, nadomješta u obrazloženju pobijane odluke, pozivajući se na takove norme, kao što je učinio sud u pobijanoj presudi."*

U odluci Vrhovnog suda Republike Hrvatske od 23. prosinca 2003. godine broj Kž-1020/02 navedeno je:

"U pravu je, međutim, žaliteljica kada tvrdi da je izreka presude nerazumljiva i proturječna sama sebi, čime je, i po ocjeni ovog suda, sud prvog stupnja počinio bitnu povredu odredaba kaznenog postupka iz čl. 367. st. 1. toč. 11. ZKP."

U činjeničnom opisu presude sud utvrđuje da je optuženica, provodeći velikosrpsku ideju vojnog osvajanja i izdvajanja dijela teritorija Republike Hrvatske, postupajući protivno odredbama čl. 3. toč. 1. a) IV. Ženevske Konvencije o zaštiti građanskih osoba za vrijeme rata i čl. 4. toč. 2. a), te 13. toč. 2. Dopunskog protokola uz tu konvenciju o zaštiti žrtava nemeđunarodnih oružanih sukoba – Protokol II., zajedno s ostalim osuđenicima, koji su imenovani, ušla kao pripadnica vojske SAO Krajine, naoružana automatskom puškom u selo Škabrnje i nakon slamanja otpora branitelja sela i masovnog topničkog uništenja gospodarskih i sakralnih objekata, zajedno sa ostalim sudjelovala u nasilnom izvlačenju iz podruma i drugih zaklonjenih prostora civilnog i neboračkog stanovništva, pretežito žena i osoba starije dobi, kao i djece, koji nisu pružali nikakav otpor, kojom prilikom su ubijene 34 civilne osobe.

Odredbom čl. 3. toč. 1. a) Ženevske konvencije o zaštiti građanskih osoba za vrijeme rata, čija se povreda stavlja optuženici na teret, propisano je da je, u slučaju oružanog sukoba koji nema karakter međunarodnog sukoba, zabranjeno

prema osoba koje ne učestvuju međusobno u neprijateljstvima poduzimati postupke kojima se nanose povrede života i tjelesnog integriteta, naročito sve vrste ubojstva i sakaćenja, svireposti i mućenja, a odredbom čl. 4. Protokola II, koji se također odnosi na zaštitu žrtava nemeđunarodnih oružanih sukoba u st. 2. također je zabranjeno vršiti nasilje nad životom, zdravljem, fizičkim i mentalnim blagostanjem ljudi. U čl. 13. st. 2. istog Protokola propisano je da civilno stanovništvo, te pojedini civili, neće biti predmetom napada, i da su zabranjeni svi akti čiji je glavni cilj širenje straha među stanovništvom.

Optuženici nije stavljena na teret povreda odredaba Dopunskog protokola u Ženevsku konvenciju od 12. kolovoza 1949. godine o zaštiti žrtava međunarodnih sukoba – Protokol I, koji u čl. 51. st. 4. zabranjuje napade bez izbora ciljeva, a u čl. 52. zabranjuje napade na civilne objekte, a niti povrede drugih konvencija kojima se štite civilni i vjerski objekti, niti su te povrede obuhvaćene činjeničnim opisom izreke pobijane presude, pa je potpuno nejasno zbog čega sud u pravnom opisu djela utvrđuje da je optuženica sudjelovala i u uništavanju u velikim razmjerima imovine civilnog stanovništva, što nije bilo opravdano vojnim potrebama.

Ne samo da se u činjeničnom opisu izreke ne navodi povreda propisa kojima se za vrijeme oružanog sukoba štiti imovina civilnog stanovništva, već se ne navode ni radnje kojima bi optuženica te povrede uzrokovala, pa je time, i po ocjeni ovog suda, izreka presude proturječna sama sebi."

Ova djela spadaju u *delicta communia*, dakle, njihov počinitelj može biti i civilna i vojna osoba, neovisno o državljanstvu, a niti položaj državnog dužnosnika ne oslobađa je odgovornosti.

I ovdje je određena odgovornost nalogodavca kao i neposrednog počinitelja neke od opisanih radnji djela. Međutim, počinitelj ovog kaznenog djela nije naređivanjem neke od njegovih radnji nije samo osoba koja se nalazi na vrhu zapovjednog lanca, nego i onaj koji tu naredbu prenosi sebi podređenima.

Tako proizlazi i iz odluke Vrhovnog suda Republike Hrvatske od 19. studenog 2003. godine broj Kž532/01: "*Optuženom je inkriminirano i utvrđeno da je aktivno sudjelovao u naređivanju izvršavanja i to na opisani način zapovijedanja svojim vojnicima da iz minobacača pucanju na Mitnicu, dio grada Vukovara, bez izbora vojnih ciljeva, čega je bio svjestan i na što je pristao i time je nesporno, bez obzira na nižu razinu u zapovjednom lancu, ostvarivao funkciju zapovjednog lanca.*"²³

Kazneno djelo ratnog zločina protiv civilnog pučanstva moguće je počiniti s namjerom, i to ne samo s izravnom, nego i s neizravnom.

Počinitelj ovog djela, međutim, ne mora biti svjestan pravila međunarodnog prava koja krši, dovoljna je opća svijest o protupravnosti djela. Tako i Vrhovni sud Republike Hrvatske u odluci od 4. rujna 2001. broj I Kž-247/01:

"Okolnost da se radi o kršenju pravila međunarodnog ratnog prava ne mora biti obuhvaćena umišljajem počinitelja, tj. njegovom svješću i znanjem da svojim ponašanjem krši pravila međunarodnog prava, jer bi u tom slučaju to kazneno djelo mogli počiniti samo dobri poznavatelji međunarodnog prava. Za postojanje kaznenog djela iz čl. 158. KZ (prije čl. 120. OKZRH) potrebno je samo da ponašanje počinitelja objektivno predstavlja kršenje pravila međunarodnog prava, dakle da je ostvaren objektivni uvjet kažnjivosti kojim je posebno određen karakter protupravnosti ovog kaznenog djela, tj. da je djelo protupravno i u smislu međunarodnog prava."

Pritom je potrebno naglasiti razliku između one posebne namjere koja postoji kod kaznenog djela genocida, kod kojega su konkretne radnje koje mogu biti identične radnjama ovog kaznenog djela usmjerene samo prema pripadnicima određene nacionalne, etničke, rasne ili vjerske skupine, dok su kod ovog kaznenog djela ratnog zločina te radnje usmjerene prema većem broju civilnog pučanstva na određenom području, neovisno o pripadnosti nekoj od navedenih skupina.

---

²³ v. i sljedeću bilješku

Stavkom 1. ovog članka sankcionirane su sljedeće radnje na štetu civilnog pučanstva koje počinitelj naredi ili neposredno počini:

- *napad na civilno pučanstvo, naselje, pojedine civilne osobe ili osobe onesposobljene za borbu, kojega je posljedica smrt, teška tjelesna ozljeda ili teško narušavanje zdravlja ljudi* - dakle, neposredni vojni napadi na civile, uz nastupanje opisanog objektivnog uvjeta kažnjivosti;²⁴
- *napad bez izbora cilja kojim se pogađa civilno pučanstvo* - primjerice, napadi na naselja bez selekcioniranja vojnih ciljeva, uz pristajanje na "prekomjerne" civilne žrtve;²⁵
- *ubijanje civilnog pučanstva, mučenje ili nečovječno postupanje prema pučanstvu;*
- *obavljanje na civilnom pučanstvu bioloških, medicinskih ili drugih znanstvenih pokusa, uzimanje tkiva ili organi radi presađivanja, ili nanošenje velikih patnji ili povreda tjelesne cjelovitosti ili zdravlja;*

---

²⁴ iz odluke Vrhovnog suda Republike Hrvatske od 19. studenog 2003. godine broj Kž-532/01: "Prvostupanjski sud je utvrdio i obrazložio da je štetna posljedica nastupila uslijed zajedničkog djelovanja više uzroka, i pri tome pravilno zaključio, prema prihvaćenom stajalištu u sudskoj praksi, onoj o jednakoj vrijednosti suuzroka, da je u kaznenopravnom smislu postojala dovoljna uzročna veza između utvrđenih radnji optuženika i utvrđenja štetnih posljedica. Prema ovom stajalištu, ona ljudska radnja koja je kao uzrok ušla u uzročni lanac zajedno s radnjama drugih vinovnika prema izazvanim posljedicama, onda se i takva, pojedinačna radnja u uzroku veže s posljedicom, bez obzira na to u kojem je stupnju doprinijela ostvarenju krajnje posljedice. Pri tome je bitno da je radnjama optuženika nastala konkretna opasnost za dobro koje je zaštićeno u predmetnom kaznenom djelu, pa zbog toga pobijana presuda i nije trebala sadržavati one razloge <<<MARK>>> kojima bi se izrazilo utvrđenje da li je upravi i iz koje od oruđa, čije je djelovanje naređivao optuženik, izazvana koja od ukupno navedenih štetnih posljedica. (...) Iz nespornih utvrđenja, koje i žalitelj čak apostrofira, tj. da se po opisanoj lokaciji pucalo s više strana iz više vrsta artiljerijskih oružja, tenkova, aviona, brodova i slično, nesporno proizlazi da se radilo o djelovanju više odvojenih postrojbi, s više zapovjednika, ali i međusobno povezanih, što uključuje i funkcioniranje zapovjednog lanca, u kojem se optuženik također nalazio, mada pri samom dnu, obzirom da je prenosio koordinate korekcija i prenosio zapovijed do krajnjih izvršitelja koji su ispaljivali granate prema takvim zapovijedima.";

²⁵ iz odluke Vrhovnog suda Republike Hrvatske od 19. veljače 1998. broj Kž-2/97: "Što se tiče navoda (optuženika) da ozlijeđene osobe nisu bili civili, nego borci, treba reći da je u postupku neprijeporno utvrđeno da u zoni gdje su padale granate nije bilo postrojbi Hrvatske vojske ni teškog naoružanja. Stoga je jasno, poglavito imajući na umu mjesto gdje su se našle ozlijeđene osobe u vrijeme razaranja (ispred kuće u svom selu, odnosno na stubištu zgrade) i njihovu dob (Z.J. od 68 godina i Z.J. od 12 godina) da ne može biti govora o nekom drugom njihovom svojstvu." - preuzeto iz: Garačić, A., op. cit., str. 203

- *provođenje raseljavanja, preseljavanja, prisilnog odnarnjivanja ili prevođenja na drugu vjeru,*²⁶
- *prisiljavanje na prostituciju ili silovanje;*
- *primjenjivanje mjera zastrašivanja i terora, uzimanje talaca, primjenjivanje kolektivnog kažnjavanja, protuzakonito odvođenje u koncentracione logore i druga protuzakonita zatvaranja, oduzimanje prava na pravedno i nepristrano suđenje;*
- *prisiljavanje na službu u oružanim snagama neprijateljske sile ili u njezinoj obavještajnoj službi ili upravi;*
- *prisiljavanje na prisilni rad, izgladnjivanje pučanstva;*
- *provođenje konfiskacije imovine, pljačkanje imovina pučanstva,*²⁷ *protuzakonito i samovoljno uništavanje ili prisvajanje u velikim razmjerima imovine koje nije opravdano vojnim potrebama, uzimanje protuzakonite i nerazmjerno velike kontribucije i rekvizicije (dakle, radnje usmjerene na ekonomsko slabljenje civilnog pučanstva koje prelazi očekivanu mjeru kao nužnu posljedicu oružanog sukoba)*
- *smanjivanje vrijednosti domaćega novca ili protuzakonito izdavanje novca (koje za posljedicu neminovno ima prekomjerno slabljenje ekonomske moći civilnog stanovništva).*

---

²⁶ teško je ove radnje ne povezati s kaznenim djelom genocida čiji je jedan od oblika i "prisilno raseljavanje stanovništva" (s ciljem potpunog ili djelomičnog uništenja neke skupine), jer je izvjesno da se i "odnarnjavanje ili prevođenje na drugu vjeru" može počinuti samo prema pripadnicima određene nacionalne odnosno vjerske skupine te da je, ako se radi o sustavnom ponašanju, očigledna i namjera uništenja te skupine na području na kojem se čine ove radnje

²⁷ iz odluke Vrhovnog suda Republike Hrvatske od 6. studenog 2001. broj Kž-213/2001: "*Budući da je nesporno da je optuženik iz napuštenih kuća i gospodarskih zgrada Hrvata uzimao i odvozio za sebe građevinski materijal, namještaj, predmete bijele tehnike, poljoprivredne strojeve, krupnu i sitnu stoku, te razne druge stvari i alat, jer je te radnje izvršenja i sam priznao, prvostupanjski sud je pravilno postupio kada je te radnje pravo označio kao pljačkanje imovine stanovništva. Pod pojmom pljačke u smislu čl. 120. st. 1. OKZRH podrazumijeva se i oduzimanje tuđih stvari veće vrijednosti iz kuća i gospodarskih objekata, koje su njihovi stanovnici privremeno napustili, dakle, oduzimanje bez primjene nasilja. (...) Te radnje ne mogu se podvesti pod kazneno djelo teške krađe iz čl. 217. st. 1. toč. 3. KZRH, jer pljačkanje imovine kao jedna od radnji izvršenja kaznenog djela ratnog zločina iz čl. 120. st. 1. OKZRH ne podrazumijeva oduzimanje imovine isključivo u prisutnosti oštećenih, već i oduzimanje imovine iz kuća i drugih objekata prognanih osoba.*"

Stavak 1. članka 158. Kaznenog zakona, dakle, opisuje pojedine radnje koje, ukratko, predstavljaju povrede tjelesnog, moralnog i ekonomskog integriteta civilnog pučanstva.

Stavak 2. ovog članka predviđa kažnjavanje (istom kaznom kao za djelo iz stavka 1.) nalogodavca ili počinitelja radnji:

- *napada na objekte posebno zaštićene međunarodnim pravom²⁸ i objekte i postrojenja s opasnom silom kao što su ustave, nasipi i nuklearne elektrane;*
- *pogađanje bez izbora cilja civilnih objekata koji su pod posebnom zaštitom međunarodnoga prava, nebranjenih mjesta i demilitariziranih zona;*
- *dugotrajnog i velikog oštećenja prirodnog okoliša koje može štetiti zdravlju ili opstanku pučanstva.*

Opisane radnje iz stavka 2. predstavljaju aktivnosti čije posljedice ugrožavaju civilno pučanstvo odnosno pogađaju objekte zaštićene međunarodnim pravom, a time posredno i civilno pučanstvo.

Stavak 3. propisuje kažnjavanje onoga tko *kao okupator, naredi ili izvrši preseljenje dijelova svojega civilnog pučanstva na okupirano područje*. Ova radnja zapravo predstavlja pripremanje pripojenja okupiranog područja državi napadaču, odnosno promjenu (najčešće nacionalnog) sastava civilnog pučanstva koja omogućava lakšu kontrolu i potpuno preuzimanje okupiranog područja, a za očekivati je i istovremeno raseljavanje ili preseljavanje domaćeg stanovništva (radnja iz stavka 1. istog članka).

Za ostvarenje svih bitnih obilježja ratnog zločina protiv civilnog stanovništva dovoljno je da je počinjenja i jedna od opisanih radnji, pa i prema jednoj osobi. Tako i u odluci Vrhovnog suda Republike Hrvatske od 10. veljače 1994. broj I Kž-902/1993:

---

²⁸ iz odluke Vrhovnog suda Republike Hrvatske od 1. travnja 1999. broj Kž-211/98: "Za ostvarenje ovog kaznenog djela nije od važnosti je li nastupila šteta velikih razmjera ili ne. Dovoljno je da je nastupila makar i jedna posljedica, a u konkretnom su slučaju učinjene neupotrebljivima instalacije za pitku vodu, zalihe te vode i postrojenje za navodnjavanje. A ti objekti nisu bili vojni ciljevi, nego

"Neprihvatljivo je stajalište žalitelja da se krivično djelo ratnog zločina protiv civilnog stanovništva iz čl. 120. st. 1. OKZRH ne može počiniti na štetu jedne određene civilne osobe, već jedino prema većem broju civilnih osoba ili u odnosu na "pojedine osobe", a taj pojam žalitelj shvaća tako da to ne može biti jedna jedina određena osoba već samo više određenih osoba". Iako je u pogledu sadržaja sintagme "pojedine osobe" žalitelj potpuno jasan, on ipak ne navodi zbog čega smatra da to ne može biti određena jedna civilna osoba. Međutim, već i prije izmjene bivšega krivičnog zakona (čl. 142. st. 1. KZJ) kada u zakonskom opisu bića ovoga krivičnog djela nije postojao pojam "pojedine civilne osobe", određeni pravni pisci su smatrali da se ovo krivično djelo može počiniti i protiv samo jedne osobe. Sada, kada takav pojam postoji u opisu bića krivičnog djela, jasno je da se dio zakonskog teksta "pojedine civilne osobe" odnosi na pojedine osobe, odnosno na pojedine civilne osobe. Stoga nije ostvarena povreda krivičnog zakona na koju ukazuje žalba opt. M.D."

Isto proizlazi i iz odluke Vrhovnog suda Republike Hrvatske od 10. veljače 1994. godine broj Kž-902/1993:

"Istina je da sud prvoga stupnja nije izričito naveo da je opt. L.D. omogućio drugima da siluju oštećenicu, kako to tvrdi žalba ovog optuženika, ali je zato sud prvoga stupnja, prihvaćajući iskaz oštećenice kao valjan dokaz za utvrđenje činjeničnog stanja i reproducirajući korektno taj iskaz, rekao upravo ono što žalba zamjera pobijanoj presudi. Ako je, naime, ovaj optuženik zajedno s opt. I.Ž. odveo oštećenicu tada staru 19 godina od kuće i obitelji u selo G. na privremeno okupiranom teritoriju, i to za vrijeme oružanih sukoba, time je praktično omogućio ne samo ostalim suoptuženicima već i zasada nepoznatim osobama da se prema njoj nečovječno postupa, nanosi velika patnja, vrijeđa tjelesni integritet i konačno siluje. Ovdje, međutim, valja podsjetiti da se krivično djelo ratnog zločina protiv civilnog stanovništva može počiniti na više načina nečovječnog postupanja predviđenih zakonom i da je ovaj optuženik oglašen krivim da je tukao oštećenicu i

---

naprotiv objekti važni za opstanak stanovništva pa zato i posebno zaštićeni i međunarodnim pravom." - preuzeto iz: Garačić, A., opt. cit., str. 203

odrezao joj kosu, te joj naredio da tu kosu pojede, dakle, da je vrijeđao njen tjelesni integritet i nanio joj velike patnje koje su radnje dovoljne za ostvarenje bića ovoga krivičnog djela."

Radnje ovog kaznenog djela u optužnici (i presudi) trebaju biti precizno, a ne općenito opisane. Iz odluke Vrhovnog suda Republike Hrvatske od 28.01.1993. broj I KŽ-1295/92 proizlazi također i odnos kaznenog djela ratnog zločina protiv civilnog stanovništva iz članka 119. OKZRH (po staroj numeraciji radilo se o kaznenom djelu iz članka 142. OKZRH) i kaznenog djela oružane pobune (iz članka 236.f OKZRH) važan za primjenu Zakona o općem oprost²⁹.

"I prema ocjeni ovog Vrhovnog suda, kao suda drugog stupnja, prema opisu djela u podignutoj optužnici, optuženici se terete samo za krivično djelo oružane pobune iz članka 236.f. stavka 1. KZRH, koje je krivično djelo, kako to pravilno zaključuje prvostupanjski sud, obuhvaćeno već citiranim Zakonom o oprost²⁹.

Optuženicima se, naime, ne stavlja na teret u smislu članka 142. ili eventualno 144. OKZRH da bi naredili bilo koje postupanje inkriminirano tim krivičnopravnim odredbama, pa bi se prema tome moglo raditi samo o pojedinačno počinjenim djelima od strane svakog pojedinog počinitelja, što svakako zahtijeva, kako konkretizaciju u odnosu na svakog pojedinog počinitelja tako i konkretan opis učinjenih djela, što sve podignuta optužnica ne sadrži. U konkretnom se slučaju optužnica zasniva isključivo na službenim zabilješkama sastavljenima u policijskoj upravi o obavljenom razgovoru s jednim svjedokom optužbe, prema čijim informacijama bi proizlazilo da su svi optuženici učestvovali u oružanoj pobuni, odnosno u napadu na mjesto Čakovci, te vršili pritisak na mještane koji nisu srpske nacionalnosti, koje su prema navodima toga svjedoka zlostavljali i fizički maltretirali. Takva gola tvrdnja preuzeta u izreku optužnice nije dovoljna za ocjenu postojanja dovoljnih dokaza da je svaki pojedini okrivljenik osnovano sumnjiv kao

---

²⁹ odnosno ranije važećeg Zakona o oprost²⁹ od krivičnog progona i postupka za krivična djela počinjena u oružanim sukobima i u ratu protiv Republike Hrvatske (»Narodne novine«, br. 58/92. i 39/95.) te Zakona o oprost²⁹ počiniteljima kaznenih djela s privremeno okupiranih dijelova područja Vukovarsko-srijemske i Osječko-baranjske županije (»Narodne novine«, br. 43/96.)

učinilac konkretno određenog krivičnog djela ratnog zločina protiv civilnog stanovništva iz članka 142. OKZRH ili ratnog zločina protiv ratnih zarobljenika iz članka 144. istog zakona.

Obustava postupka za krivično djelo oružane pobune nikako ne isključuje mogućnost eventualno kasnijeg pokretanja i vođenja postupka protiv pojedinih počinitelja za koje bi prikupljeni dokazi ukazivali sasvim konkretno na osnovanu sumnju u pravcu bilo kojeg od taksativno nabrojanih djela u članku 142. odnosno 144. OKZRH."

O odnosu između kaznenih djela oružane pobune i ratnog zločina protiv civilnog stanovništva govori se i u odluci Vrhovnog suda Republike Hrvatske od 19. svibnja 1993. godine broj I Kž-349/1993:

"U pravu je vojni tužitelj kad u žalbi navodi da postupanje optuženika, kako je ono opisano u podignutoj optužnici, sadrži obilježja krivičnoga djela iz članka 244. stavak 2. u svezi s člankom 235. KZRH.

Krivično djelo ratnog zločina protiv civilnog stanovništva iz članka 120. stavak 1. OKZRH čini onaj tko kršeći pravila međunarodnoga prava za vrijeme rata, oružanog sukoba ili okupacije, među ostalim u tom propisu alternativno navedenim radnjama, naredi da se civilno stanovništvo ubija, muči ili da se prema njemu nečovječno postupa, ili tko, među ostalim, počini neko od tih djela.

Prema tome, ubojstva civilnog stanovništva, mučenja ili nečovječna postupanja prema civilnom stanovništvu mogu biti učinjena prema tom propisu za vrijeme bilo kakvog rata, oružanog sukoba ili okupacije.

Optuženicima se stavlja na teret da su ubojstvo jedne civilne osobe i ranjavanje druge počinili upravo kao pripadnici nelegalnih formacija tzv. SAO Krajine kojima su dobrovoljno pristupili, i to u cilju podrivanja i obaranja ustavnog ustrojstva Republike Hrvatske, pa dakle u oružanoj pobuni kao osobe koje su u njoj učestvovala, a oružana je pobuna specifičan oružani sukob internog karaktera.

Ostavljajući po strani pitanje da li bi ubojstvo jedne i ranjavanje druge individualno određene osobe, i to iz osвете, moglo predstavljati ratni zločin protiv civilnog

stanovništva i kada ne bi bilo počinjeno u oružanoj pobuni, u konkretnom slučaju inkriminirano ponašanje optuženika predstavlja, doista, najteži oblik djela oružane pobune iz članka 244. stavak 2. u svezi s člankom 235. stavak 1. KZRH, kako je to pravno označeno u optužnici, a ne krivično djelo ratnog zločina protiv civilnog stanovništva iz članka 120. stavak 1. OKZRH."

Prema shvaćanju Vrhovnog suda Republike Hrvatske izraženom u odluci od 27. studenog 1997. godine broj Kž-332/97, *"donošenje osuđujuće presude za optuženika za krivično djelo oružane pobune iz čl. 244. st. 2. u vezi s čl. 235. st. 1. KZRH, za isti događaj ne isključuje donošenje osuđujuće presude za optuženika za krivično djelo ratnog zločina protiv civilnog stanovništva, jer se ovdje radi o djelu koje je istodobno usmjereno i protiv čovječnosti i međunarodnog prava, a ne samo protiv društvenih vrijednosti Republike Hrvatske, kao što je kod krivičnog djela oružane pobune, koje je, dakle, usmjereno protiv sustava vlasti Republike Hrvatske."*³⁰

Već iz opisa pojedinih radnji vidljivo je da je svaki od oblika kaznenog djela iz članka 158. Kaznenog zakona produljeno kazneno djelo.

Međutim, *"isključena je konstrukcija produljenog kaznenog djela ako između pojedinih radnji koje se mogu podvesti pod ratni zločin protiv civilnog stanovništva iz čl. 120. st. 1. OKZRH postoji izraziti vremenski diskontinuitet."* (Ustavni sud Republike Hrvatske U-III-386/98 05.07.2000.)

U odnosu na supočiniteljstvo kod ovog kaznenog djela ukazuje se na odluku Vrhovnog suda Republike Hrvatske od 7. rujna 1994. godine broj Kž-381/94:

"Taj optuženik, u prvom redu, ističe da ratni zločin protiv civilnog stanovništva iz čl. 120. st. 1. OKZRH čini onaj tko određene radnje 'naredi' ili 'počini', a njemu nije dokazano ni jedno ni drugo. Ovdje žalitelj zanemaruje da se suizvršilaštvo u krivičnom djelu, pa prema tome i u ratnom zločinu, prema izričitoj odredbi čl. 20. OKZRH, ne sastoji samo u neposrednom sudjelovanju u radnji izvršenja, nego se

---

³⁰ Garačić, A., *op. cit.* str. 202

krivično djelo može zajednički počiniti i 'na drugi način'. Pojedini suizvršitelj ne mora, prema tome, svojom radnjom neposredno ostvariti sva obilježja krivičnog djela ako je dao objektivan doprinos njegovu izvršenju i ako je postupao na temelju zajedničkog dogovora, a upravo o tome je riječ kod opt. M.N. Kada je on, kao zamjenik zapovjednika Vojnopomorske oblasti u Splitu, odobrio potporu ratnih brodova i zrakoplova, odnosno dao suglasnost za njihovog djelovanje, znajući da će oni pucati po civilnim ciljevima, onda je on suizvršitelj u ratnom zločinu protiv civilnog stanovništva."³¹

Međutim, ne radi se o ratnom zločinu protiv civilnog pučanstva kada je utvrđeno da je optuženik bio samo nazočan na ratnom brodu u vrijeme inkriminiranih napada s njega:

"Napokon, nije u pravu državni odvjetnik kad tvrdi da je u odnosu na opt. I.T. pogrešno utvrđeno činjenično stanje. Državni odvjetnik smatra da je sudjelovanje opt. I.T. u provedbi krivičnog djela koje mu je stavljeno na teret dokazano već samim time što se on kao član posade nalazio na razaraču 'Pula' za vrijeme inkriminiranog djelovanja s njega. To je nesumnjivo preširoka koncepcija suizvršiteljstva, jer je obavljanje administrativnih poslova na razaraču beznačajan doprinos ratnom zločinu protiv civilnog stanovništva, a pogotovo nema dokaza za subjektivnu komponentu suizvršiteljstva, tj. da je opt. I.T. postupao u dogovoru, makar i prešutnom, s ostalim izvršiteljima." (odluka Vrhovnog suda Republike Hrvatske od 7. rujna 1994. broj Kž-381/94).³²

Pokušaj ovog kaznenog djela moguć je s obzirom na zapriječene kazne i odredbu članka 33. Kaznenog zakona.³³

Valja napomenuti da se na nezastarijevanje i ovog ratnog zločina također odnosi ranije citirana odredba članka 18. stavka 2. Kaznenog zakona.

---

³¹ Garačić, A., *op. cit.*, str. 201

³² *idem*, str. 202

³³ odnosno članka 17. OKZRH

2.3. Kazneno djelo uništavanja kulturnih dobara i objekata u kojima se nalaze kulturna dobra iz članka 167. Kaznenog zakona

Članak 167. Kaznenog zakona ima dva stavka:

(1) Tko kršeći pravila međunarodnoga prava za vrijeme rata ili oružanoga sukoba uništava kulturna dobra ili objekte namijenjene znanosti, umjetnosti, odgoju ili humanitarnim svrhama,

kaznit će se kaznom zatvora najmanje jednu godinu.

(2) Ako je kaznenim djelom iz stavka 1. ovoga članka uništen jasno prepoznatljiv objekt koji je kao kulturna i duhovna baština naroda pod posebnom zaštitom međunarodnoga prava,

počinitelj će se kazniti kaznom zatvora najmanje pet godina.³⁴

Ovo djelo također je moguće počiniti samo za vrijeme rata ili oružanog sukoba (okupacija je ovdje ispuštena, ali su kulturna i druga dobra u toj situaciji zaštićena drugim kaznenim djelima³⁵).

Sve ono što je ranije rečeno o blanketnom karakteru odredaba kaznenih djela ratnih zločina odnosi se i na ovo kazneno djelo, pri čemu su pravila međunarodnog prava koja se odnose na materiju zaštite kulturnih i drugih dobara članak 56. Pravila o zakonima i običajima pri vođenju rata priložena uz ranije spomenutu Hašku konvenciju, zatim norme Haške konvencije o zaštiti kulturne imovine u slučaju oružanog sukoba iz 1954. godine kao i članak 85. Protokola I koji dopunjuje Ženevsku konvenciju.

I ovo kazneno djelo moguće je počiniti s izravnom i neizravnom namjerom. Međutim, u odnosu na kvalifikatorni element iz stavka 2. tog članka (uništavanje jasno prepoznatljivog objekta koji je kao kulturna i duhovna baština naroda po

---

³⁴ U odgovarajućem kaznenom djelu "Uništavanje kulturnih i povijesnih spomenika" iz članka 130. OKZR su umjesto termina "kulturna dobra ili objekti" bile korištene riječi: "kulturni ili povijesni spomenici i građevine". Međutim, ova razlika ne ukazuje se značajnom jer se u suštini radi o istom objektu zaštite.

posebnom zaštitom međunarodnog prava) koji je određen kao teža posljedica kaznenog djela, počinitelj može, u skladu s odredbom članka 43. stavka 2. Kaznenog zakona, postupati i s nehajem.

Objekti koji su kao kulturna i duhovna baština pod posebnom zaštitom međunarodnog prava prvenstveno su oni koji su uvršteni u popis Svjetske prirodne baštine UNESCO-a.³⁶

3. Posebnosti kaznenog postupka za kaznena djela genocida i ratnih zločina

Kazneni postupak za sva analizirana kaznena djela pokreće se, naravno, po službenoj dužnosti.

Za kaznena djela genocida i ratnih zločina vrijedi načelo univerzalne jurisdikcije koje za ta djela proizlazi iz odredbe članka 14. stavka 1. alineje 3. Kaznenog zakona.³⁷

Posebности koje se mogu pojaviti u procesuiranju ovih kaznenih djela proizlaze iz odredaba Ustavnog zakona o suradnji Republike Hrvatske s Međunarodnim kaznenim sudom (za teška kršenja međunarodnog humanitarnog prava počinjena na području bivše Jugoslavije od 1991. godine),³⁸ Zakona o potvrđivanju Rimskog statuta Međunarodnoga kaznenog suda³⁹ i Zakona o primjeni Statuta Međunarodnoga kaznenog suda i progonu za kaznena djela protiv međunarodnoga ratnog i humanitarnog prava.⁴⁰

---

³⁵ primjerice člankom 217. stavkom 1. točkom 3., člankom 220. stavkom 4., člankom 222. stavkom 2., posebno člankom 325. i drugima KZ-a

³⁶ U Republici Hrvatskoj su takvi lokaliteti i spomenici nulte kategorije: Stari grad Dubrovnik, Plitvička jezera, Eufrazijeva bazilika u Poreču, Dioklecijanova palača u Splitu, Katedrala u Šibeniku i Romanički grad Trogir.

³⁷ Kazneno zakonodavstvo Republike Hrvatske primjenjuje se prema svakome tko izvan njezina područja počini (...) kazneno djelo koje je Republika Hrvatska obvezna kažnjavati prema propisima međunarodnog prava, međunarodnih ili međudržavnih ugovora (...)

³⁸ "Narodne novine" broj 32/96

³⁹ "Narodne novine - Međunarodni ugovori" broj 5/01

⁴⁰ "Narodne novine" broj 75/03

Naime, Međunarodni kazneni sud za teška kršenja međunarodnog humanitarnog prava počinjena na području bivše Jugoslavije od 1991. godine (nastavno: MKSJ) osnovan je Rezolucijom 827. (1993) Vijeća sigurnosti Ujedinjenih naroda radi suđenja osobama odgovornima za teška kršenja međunarodnoga humanitarnog prava počinjena na području bivše Jugoslavije od 1991. godine. Statutom tog suda određena je i njegova stvarna nadležnost i to za suđenje zbog: teških kršenja Ženevskih konvencija za zaštitu žrtava rata iz 1949. (članak 2. Statuta), kršenja zakona i običaja ratovanja (članak 3.), genocida (članak 4.) i zločina protiv čovječnosti (članak 5.).

Nadležnost MKSJ određena je kao paralelna s nadležnošću nacionalnih sudova (članak 9. stavak 1. Statuta), ali pred njima ima prioritet koji se očituje u ovlastima MKSJ da preuzme vođenje kaznenog postupka koji bi započeo pred nacionalnim sudom (ako je postupak pokrenut pred MKSJ, nije moguće pokrenuti ga i pred nacionalnim sudom),⁴¹ kao i da, usprkos proklamiranom načelu *non bis in idem*, ponovno sudi okrivljeniku pred kojim je pred nacionalnim sudom okončan postupak.⁴²

Ustavni zakon o suradnji s Međunarodnim kaznenim sudom u Glavi III. - Ustupanje kaznenog progona i kaznenog postupka - regulira postupak odlučivanja o zahtjevu MKSJ za ustupanje kaznenog postupka pokrenutog (a iz odredaba proizlazi mogućnost ustupanja i okončanog) pred domaćim sudom te posljedice rješenja o ustupanju i okončanja postupka pred MKSJ.

Iako bi i preuzimanje od MKSJ kaznenog postupka, po prirodi stvari, trebalo biti regulirano upravo odredbama ovog Ustavnog zakona, tu materiju regulira Zakon o primjeni Statuta Međunarodnoga kaznenog suda i progona za kaznena djela

---

⁴¹ članak 9. stavak 2. Statuta

⁴² i to u dva slučaja: ako je pred nacionalnim sudom okrivljeniku bilo suđeno za djela koja predstavljaju teška kršenja međunarodnog humanitarnog prava, a presuđeno djelo okvalificirano je kao obično kazneno djelo; ako "postupak pred nacionalnim sudom nije bio nepristran ili neovisan, ili je bio smišljen da optuženog zaštiti od međunarodne krivične odgovornosti, ili ako krivični postupak nije bio propisno proveden".

protiv međunarodnoga ratnog i humanitarnog prava (nastavno: Zakon o primjeni Statuta MKS).

Naime, Rimskim statutom Međunarodnoga kaznenog suda usvojenim na Diplomatskoj konferenciji UN-a o osnivanju Međunarodnoga kaznenog suda 17. srpnja 1998. u Rimu, kojeg je Republika Hrvatska potpisala 12. listopada 1998. godine, predviđeno je utemeljenje stalnog Međunarodnog kaznenog suda (nastavno: MKS) s nadležnošću "ograničenom na najteža kaznena djela, značajna za cijelu međunarodnu zajednicu: (a) zločin genocida; (b) zločine protiv čovječnosti; (c) ratne zločine; (d) zločine agresije" (stavak 1. članka 5. Statuta MKS). U člancima 6., 7. i 8. Statuta određuju se obilježja zločina genocida, zločina protiv čovječnosti i ratnih zločina, a obilježja zločina agresije bit će naknado određena (stavak 2. članka 5. Statuta).⁴³

Zakonom o primjeni Statuta MKS regulira također i "suradnju Republike Hrvatske s Međunarodnim kaznenim sudom te posebnosti progona za kaznena djela predviđena člankom 5. Statuta, kaznena djela protiv vrijednosti zaštićenih međunarodnim pravom iz članka 156. - 168., 187., 187.a i 187.b Kaznenog zakonika (»Narodne novine«, br. 110/97., 27/98., 129/00., 51/01. i 111/03.),⁴⁴ te druga kaznena djela iz nadležnosti međunarodnih kaznenih sudova, kao i progon za kaznena djela protiv međunarodnog pravosuđa" (članak 1. Zakona).

Šira analiza odredaba navedenih zakona nadilazi okvire ovog rada. Stoga valja samo ukazati na paralelnu nadležnost MKS i sudova Republike Hrvatske, uz prioritarnu nadležnost MKS koja proizlazi iz odredbe članka 10. stavka 4. i članka 21. Zakona o primjeni Statuta MKS; na članak 11. tog Zakona o primjeni odredaba Zakona o kaznenom postupku i drugih propisa koji se odnose na kazneni postupak ako tim Zakonom nije određeno drugačije; na odredbe o unutarnjem ustrojstvu domaćih sudova nadležnih za suđenje u predmetima zbog

---

⁴³ v. Josipović, I. Krapac, D. Novoselec, P.; Stalni Međunarodni kazneni sud, Zagreb, 2001.

⁴⁴ nakon stupanja na snagu Zakona o primjeni Statuta MKS Ustavni sud Republike Hrvatske je odlukom od 27. studenog 2003. ukinuo u cijelosti Zakon o izmjenama i dopunama Kaznenog zakona ("Narodne novine" broj 111/03), uslijed čega je u Zakonu o primjeni Statuta MKS ostao naziv "Kazneni zakonik" koji se nije niti počeo primjenjivati.

navedenih kaznenih djela. Posebno se napominje da je člankom 49. stavkom 2. određena primjena odredbe članka 28. tog Zakona i u odnosu na MKSJ, a članak 28. se odnosi na preuzimanje postupka od MKS (dakle, i od MKSJ). Odredba stavka 4. članka 28. tog Zakona prema kojoj se "dokazi koje su prikupila tijela Međunarodnoga kaznenog suda mogu koristiti u kaznenom postupku u Republici Hrvatskoj pod uvjetima da su ti dokazi izvedeni na način predviđen Statutom i Pravilima o postupku i dokazima Međunarodnoga kaznenog suda i da se mogu koristiti pred tim Sudom" ukazuje i na potrebu pažljivog proučavanja Statuta i Pravila o postupku i dokazima MKS i MKSJ i potrebu edukacije svih sudionika postupaka o toj materiji.

SADRŽAJ

1.	Uvod.....	1
2.	Pojedina kaznena djela iz Glave XIII Kaznenog zakona	3
2.1.	Kazneno djelo genocida iz članka 156. Kaznenog zakona.....	3
2.2.	Kazneno djelo ratnog zločina protiv civilnog pučanstva iz članka 158. Kaznenog zakona.....	10
2.3.	Kazneno djelo uništavanja kulturnih dobara i objekata u kojima se nalaze kulturna dobra iz članka 167. Kaznenog zakona	24
3.	Posebnosti kaznenog postupka za kaznena djela genocida i ratnih zločina	25